

Støvbørsting av tenkere i den liberale idétradisjonen

BOKOMTALE: I en tid der liberalismen i Vesten smuldrer opp, utgir Lars Peder Nordbakken en nyansert og opplysende bok om moderne, liberale tenkere.

Av Andreas Hardhaug Olsen

Så, hva gjør du når boken du ønsker deg ikke er skrevet? Du skriver den så klart selv. Vel, i hvert fall gjør noen av oss det, og få i Norge er bedre rustet til å skrive reflektert og kunnskapsrikt om nyere tids liberale kjemper enn det Lars Peder Nordbakken er.

Resultatet, *Liberale tenkere for vår tid*, er en lettlest men samtidig innsiktsfull introduksjon til en rekke representanter for den liberale tradisjonen: Ludwig von Mises, Friedrich Hayek, Wilhelm Roßpke, Walter Eucken, Trygve J. B. Hoff, Milton Friedman, [Karl Popper](#), Ralf Dahrendorf og Amartya Sen.

I en tid der den europeiske enheten går i oppløsning, frihandel havner under press fra venstre og høyre, og verdens supermakt velger en populistisk demagog etter europeisk høyrenasjonalistisk merke som sin leder, trengs en påminner om hvilke prinsipper og institusjoner som utgjør infrastrukturen i et samfunn for frie individer.

Portrettene i Nordbakkens bok skal vise, som han selv skriver, den «fruktbare vekselvirkningen mellom virkelighet, teori og ideal». Boken opptar seg ikke med politiske partier, men understreker viktigheten av ideer og offentlige intellektuelle som forutsetning for implementering av liberal politikk.

Ideologi i bevegelse

Det nærmeste vi kommer en slik bok på norsk fra før er antologien *Liberalisme* fra 2009, redigert av filosof [Lars Fr. H. Svendsen](#), som i større grad fremhever diverse originaltekster enn den kontekstualiserer de liberale forfatterne bak disse. Derfor er det viktig å bemerke at disse to bøkene utfyller hverandre mer enn de overlapper.

For Nordbakken har [liberalismen](#) «vist seg å være en lærevillig og korrigerbar ideologi» der «vitenskapen har fått rom til å påvirke både liberalismen og samfunnet gjennom nye innsikter, kunnskaper og perspektiver». Nordbakkens liberalisme er dynamisk, aldri hvilende og aldri løstrevet fra praktisk politikk, noe som reflekteres i utvalget av tenkere. Selv om fellesnevneren ikke er helt tydelig, får vi med andre ord ikke en historie om den statiske nattvekerstatens intellektuelle forsvarere (som eksempelvis [Ayn Rand](#) eller Robert Nozick).

En innvending er at en så bred definisjon som Nordbakken opererer med, favner for bredt og risikerer å vanne ut liberalismebegrepet. Veien fra Ludwig von Mises til Amartya Sen er ikke kort.

Mises og den første bølgen

Nærmest nattvekterstatsliberalismen er imidlertid Ludwig von Mises, som av mange av sine tilhengere mottar hagiografiske hyllester, og av sine fiender anses som noe bortimot en halvfascistisk elitist.¹ Denne gangen er heldigvis ingen av delene tilfelle. I stedet gir Nordbakken en respektfull behandling av Mises' intellektuelle bidrag – innen pengeteori, sosialismekritikk og beskrivelser av nasjonalismefenomener – samtidig som det reises kritiske spørsmål rundt deler av tankegodset, for eksempel Mises' gammeldagse tolkning av liberalisme. Det var slik også F. A. Hayek forholdt seg til sin mentor etter at Mises gikk bort: med respekt og beundring, men langt ifra altslukende.

Før han flyktet fra Hitlers bødler til Sveits og senere til USA, arbeidet Mises ved Wiens handelskammer og underviste i økonomi ved universitetet. Mises' ideer fikk liv primært gjennom hans innflytelse på andre intellektuelle, og omvendte i utgangspunktet sosialistisk orienterte tenkere som Hayek, Lionel Robbins, Walter Eucken og Wilhelm Röpke gjennom å påpeke grunnleggende problemer i et sosialistisk samfunn uten markedspriser.

LES OGSÅ: [En klassisk krisedebatt](#) • [Økonomiens dogmer](#)

Mises inngår i det Nordbakken betegner som den første av tre liberale bølger, som skylte over det forrige århundret. Den første bølgen kan spores tilbake til tysktalende intellektuelles arbeid på 1920-tallet, deriblant Mises, og kulminerte i de økonomiske undrene muliggjort under lederskapet til Vest-Tysklands Ludwig Erhard og Italias Luigi Einaudi etter andre verdenskrig.

Liberalismen videreutvikles

Hos Mises er det laissez-faire-varianten vi finner. Han hadde ingen tro på at statlige intervensjoner – verken i form av reguleringer eller velferdstjenester – kunne løse økonomiske utfordringer bedre enn markedet. Nordbakken fremhever imidlertid originale trekk ved Mises' liberalismeforsvar, som at liberalismen ikke er en låst doktrine, men en vitenskapelig fundert ideologi som hele tiden utvikles av nye kunnskaper og perspektiver. Videre var Mises' liberalisme av materiell karakter, altså den skal minimere lidelse og maksimere velferd, og ikke baseres på illusjonen om naturgitte rettigheter.²

Kapitlene om F. A. Hayek og Wilhelm Röpke tegner bilder av to nysgjerrige intellektuelle, og viser hvordan tenkere kan bruke og bygge videre på hverandres arbeider. Ingen av dem var redd for å avvike fra visse og ofte substansielle deler av en doktrine for å fornye den: De begge (på forskjellige tidspunkt) jobbet med og var sterkt påvirket av Mises, men forsvarte en større rolle for staten i markedet.

Hayek beskrives av Nordbakken som

«en sann anti-populist, som gjennom hele sitt intellektuelle liv var preget av en dyp søking etter en bedre forståelse av viktige sammenhenger i samfunnet, spesielt slike sammenhenger som påvirker betingelsene for personlig frihet».

Samtidig kritiseres Hayek for å ta for lett på konsentrasjon av makt i hendene på private aktører, og andre maktforhold i samfunnet. Jeg kan ikke si meg enig i kritikken. I sin behandling av tvangsbegrepet i *The Constitution of Liberty* (1960), åpner Hayek opp for en mye videre tolkning av hva tvang, som er uløselig knyttet til makt, kan innebære enn det man finner hos eksempelvis libertarianere (hvor tvang må innebære vold eller trusler om vold): For Hayek er tvang «such control of the environment or circumstances of a person by another that ... he is forced to act not according to a coherent plan of his own, but to serve the ends of another».³ Som eksempel på en slik form for tvang, bruker Hayek en lege som nekter å behandle syke under en epidemi.

Wilhelm Röpke var en av arkitektene bak systemet som skapte den formidable økonomiske veksten i Vest-Tyskland etter andre verdenskrig. Röpke er ikke bare beundringsverdig for sine kunnskaper eller evnen til å fordomsfritt bevege seg mellom doktriner og tenkere og hente ut og flette sammen innsikter (en egenskap som også er sterkt tilstede hos Nordbakken).⁴ Han er også en av de barskeste intellektuelle jeg vet om: Ikke bare ble han sparket fra sin stilling ved universitetet i Marburg for å ha skrevet antinazistiske pamfletter og artikler, men fikk til slutt også SS-soldater på overraskende hjemmebesøk.

Hva som opptok Röpke spesielt var utviklingen av en ny liberal internasjonal orden etter andre verdenskrig. Han var selv «en sterk talsmann for frihandel og økonomisk integrasjon, tuftet på et stabilt pengesystem, konvertible valutaer og frie markedsøkonomiske relasjoner på tvers av landegrensene».

Splittelse

Også Walter Eucken, en annen viktig drivkraft bak den sosiale markedsøkonomien i Vest-Tyskland, avlegges en visitt. Eucken var med på å danne den ordoliberalen Freiburgskolen, og

«skapte, for første gang, en vitenskapelig fundert arkitektur for en genuint liberal og humanistisk markedsøkonomi, som slår ring rundt den personlige friheten og menneskeverdet».

Spesielt interessant er fraksjoneringen i etterkrigstidens liberalisme, der Mises og til dels Hayek tilhørte én fløy og mente at det var urene former for liberalisme som hadde feilet, og ikke den rene varianten som aldri har blitt utprøvd. Som Nordbakken skriver, mente Mises at alt en fungerende liberalisme trenger er et stabilt pengesystem, avskaffelse av alle proteksjonistiske inngrep og andre ødeleggende reguleringer, og sikring av den private eiendomsretten og rettssikkerhet.

LES OGSÅ: [Eksistensialisme og nyliberalisme](#) • [Troen på forbrukernes frie valg](#)

Liberale intellektuelle i den andre fløyen, som Röpke, Walter Lippmann og Alexander Rüstow var ikke overbevist. For disse var den gamle laissez-faire-liberalismen utilstrekkelig og bygde på ideer om markedets fortreffelighet som var i utakt med virkeligheten. Röpke mente at man ikke kan vende tilbake til noen «naturlig» form for laissez-faire-liberalisme, siden en dynamisk markedsøkonomi er avhengig av en rekke forutsetninger og rammebetingelser. Han så også på den gamle liberalismen som blind for flere sykdomstegn i samfunnet, og fant den ufølsom overfor vanskeligstilte.

Nye bølger

Bølge nummer to kom med Margaret Thatcher og Ronald Reagan (og Kåre Willoch her hjemme), etter at en mislykket variant av keynesianismen, med sine planøkonomiske tendenser, utløste økonomiske problemer på 1970-tallet. (Det er neppe tilfeldig at liberaliseringsbølgen på 1980-tallet kom etter at F. A. Hayek mottok nobelprisen i samfunnsøkonomi i 1974, og Milton Friedman i 1976.)

Den grundige teksten om økonomen Trygve J. B. Hoff, redaktøren av den liberalistiske publikasjonen *Farmand* fra 1934 til 1982, vil være interessant for leseren som er opptatt av koblingen mellom de nevnte intellektuelle og Norge, og hvordan liberale ideer ble spredt også her.

Den tredje bølgen kom med Sovjetunionens fall og Kinas reformering av egen økonomi, med en globalisering som løftet mange liv ut av fattigdom: Frukter som ser ut til å bli glemt i dagens antiglobaliseringsklima.

Portrettene i boken nøstes fint sammen, og det lar seg ikke gjøre å ta for seg alle her. En kan kanskje si at *Liberale tenkere for vår tid* er skrevet i Wilhelm Röpkes ånd, der ingen bestanddeler i en ideologi tas for gitt og hvor det nyttige beholdes og det mindre nyttige forkastes eller modifiseres. Nordbakken har utgitt en viktig bok i en kritisk tid.

Noter

¹ http://www.salon.com/2011/08/30/lind_libertariansim/

² Utilitaristen Mises var på linje med Jeremy Bentham, og skriver i sitt magnum opus at «the teachings of utilitarian philosophy and classical economics have nothing at all to do with the doctrine of natural right. (...) They recommend popular government, private property, tolerance, and freedom not because they are natural and just, but because they are beneficial». Se Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, Ludwig von Mises Institute, 1998, s. 174.

³ F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty: The Definitive Edition*, University Of Chicago Press, s. 17

⁴ Særlig verdt å merke seg er den glemte *Crises and Cycles* fra 1936, hvor Röpke kobler sammen

ideer av blant andre Hayek og John Maynard Keynes for å beskrive den ubegripelige økonomiske depresjonen.